

UPFOSTRINGS-SÅLSKAPETS TIDNINGAR.

N:o 178, 179. Stockholm, d. 18 Nov. 1782.

STATS-KUNSKAP.

SVERIGE. *Beskrifning om Staden Åbo, och des
Husbålls - Inrättningar* *).

Denne Stapelstad är den äldste och förnämste i Finland, ligger under 60 graders, 27 minuters och 7 sec. Polhögd samt är til Longituden emot Uplala 13 tids-minuter och 57 secunder. Finnes belägen i hörnet af den vinkel, som Botten-hafvet och Finska Hafsviken utgöra. Åen Aurajoki flyter igenom Staden, som delar Staden och gör skilnad imellan Norra och Södra Finland. Staden är anlagd måst i en Dåld, dels ock uppå fyra högder, Aningais, Kertuli, Klöfter och Ryfsbacken. Den räknar sin ålder ifrån 1155, var då anlagd vid Kärämäki By, $\frac{3}{4}$ mil ifrån des nu varande läge; den hitflyttades 1228, och uprättades sedermera år 1300 af Torkil Knutson Trolle. Äldsta Privilegier för Staden äro förkomne: de som nu finnas och blifvit utgifne d. 8 Aug. 1596, äro de omständligaste, af hvilka ock kan ses, at det varit påtänkt omgifva Staden med Vallar och Stenmur. Åbo Stads rymd och åbyggnad gör nu i Längden öster om Åen 4940 alnar, norr och vester ut 4500; Bredden inträffar mycket olika. Tvärs öfver Staden ifrån Nylands- til Aningais-Tullen är den 2450 aln. bred. Staden har fått 3:ne gånger tilökning för des utrymme: år 1640, då Riks-Drottin Grefve Brahe tilbytte Staden emot annan Kronojord, af Herrar Boyar något af Mättale och Heikile Hemmans Ågor, för den nu kallade Nyftaden; 1651, då Staden blef donerat en del af Åbo Slotts-lunden, Sätalais och Heikile Kungs Ladugårds-Ågor; samt 1650, när Drottning Christina inrymde Staden en del af Biskops-åkern
til

*) Denne så fullständige och rikhaltige Artikel är författad af Hr Pehr Adrian GADD, Chemiæ Professor i Åbo och Riddare af Kgl. Wasa-Orden.

til åbyggnad. — Nu är Åbo Stad indeld i 6 Qvarter, 3 på hvarje sida om Åen; den har 14 breda, ljusa och försvarligen stenlagda Gator, utom Tvärgränder, består af 1020 bebyggda Gårds-tomter; uppå 113 ft. finnas Stenhus-byggnader. År 1775 upbrän af Stadens Norra och Södra Qvarter 153 Gårdar, af hvilka 88 nu åter med Åbyggnad blifvit försedde. Folk-Numern här i Staden var

År 1748	- -	6700	Personer
1778	- -	8429	
1779	- -	8648	
1780	- -	8849	
1781	- -	9189	

samt har således Folkmängden på de 3:ne sista åren ökt sig här i Staden til 760 Personer. — De Dödas antal emot de Föddas har förhållit sig ifrån år 1729 til 1738, som 170 til 176. Ifrån 1739 til 1748, såsom 230 til 213.

1748	dog	här	hvar	30:de	Menniska.
1778	-	-	-	40	å 41.
1779	-	-	-	43.	
1780	-	-	-	41.	
1781	-	-	-	52.	

At Mortaliteten imellan år 1739 och 1748 var större, än de förra 10 åren, därtill var orsaken den år 1740 gångbara Rödfoten i Staden, och at 1747 en myckenhet Barn dogo i Koppor. Förledet års Fluvsfeber borttog äfven en hop Folk. I 1710 års Pest dog inom et år i Åbo Stad 2000 Menniskor. — Stadens Mulbete är snålt och svagt, består måst af Sand och Ljung-bevuxen mark. Skog äger Staden icke til vedbrand, än mindre til Byggnader. Stadens Åkerjord var 1769 80 Tunlands årligt utlåde, ligger i dålder, består af sand och pöslera. År 1771 bestod Jordbruket af 169 Tunland, hvaraf 39 Tunland och 25 Kappland användes til Plantager; 1780 befanns denne Stads Åkerjord ökt sig til 201 Tunland 10 och tre åttendedels Kappland; hvaraf nytjades 161 Tunland til vanligt Åkerbruk, til Plantager icke eller ännu mera än 41 Tunland och 15 Kappland, af hvilka 38 Tunland voro i bruk til Tobaks-växt och $3\frac{1}{2}$ Tunland för Potster. År 1754 var i Staden 1 Trågårdsmästare och 3:ne Trågårdar; nu räknas här 50 Frukt-trågårdar, förutan smärre Frukt- och Kryddgårdar måst på hvar Gårdstomt, samt idkas Plantager och Trågård-

sköt-

skötseln härstädes af 13 Krydd- och Trågårdsmästare samt Planteurer. — Af Fårg-stofter trivas i detta Climat ganska väl Weide, Ångskår och Krapp; den första växer vild i närmsta Skårgård; i lös och lucker jord har Krappen, efter Förlök i 20 års tid, alltid funnits frodväxt; Wauen blifver sållan fullmogen och än mindre Saflor. Rapsat, Anis, Coriander och Senap trivas så väl, som Kummin; men Fenkål intet. Lin och Hampa hafva få ännu förlökt, samt då icke heller därvid nyttjat sådane kunnige Planteurer, som ifrån barna-åren hafte tillräcklig öfning i dessa nyttiga Växters skötsel, deras rätta rotning och beredning. Igenom Stadens Fiskeri fångas Nors jämte litet Fjällfisk, hvarföre dels närmaste Landsbygd, dels ock 3:ne Fiskköpare förse Staden med färsk Fisk. Om Våren kan färsk Fisk här köpas för 8 å 9 runft. marken; men om Sommaru och Vintern kostar den 16 å 18 r. marken. Förl. år underhöllos i Staden 402 Mjolk-kor, af hvilka 252 hade en knapp sommar-föda på Stadens Mulbete. Af 180 Hästar föddes 150 ständigt på stall, och 30 gingo på Stadens Sommarbete. På spillning och gödsel, som faller och samlas i Staden, vore här ej brist til nyttrige Plantagers updrifvande, i fall icke mycket därpå äfven skulle utföras på landet. Stadens Hamn för utrikes Skepp är vid Beckholmen $\frac{1}{2}$ mil S. W. ifrån Staden. Den är djup och säker; belägen i det hörnet, där de tvenne Österjö-hafsvikarne, den Norrbottiska och Finska börja utsträcka sig, den förre Nordan, och den senare Öster ut; för finarre Fartyg nyttjas Slotts-fjärden $\frac{1}{2}$ mil ifrån Staden til Hamn, och hvarifrån til Stadens Packhus kan upseglas. (Fortfått. e. s. g.)

NYHETER.

UPSALA. Under Hr Prof. FANTS Inseende försva-
rades här pro Gradu d. 29 Maj sistl. Förre Delen af en
Academisk Afhandling *de Conviviis Sacris, Svet. Gilden,
in Suecia*, af Hr Carl HOFFMAN, Stockholmsbo. Uti Me-
deltidens Handlingar talas ofta om Gilden, det är, Sålka-
per, inrättade til åminnelse af något Helgon eller Heligt,
imellan Mån och Qvinnor, lekt och lärdt, så väl til in-
bördes försvar och hjälp, som til heliga Förrättningar,
Dryckes-lag och Kropps-öfningar, alt under vissa föreskrif-
na Statuter. De voro i bruk öfver hela Europa, och man
finner ännu spår därtill så väl hos oss som annorstädes.
Ovisst

Ovisst är ock, om de icke från våra Orter ledt sin ursprung: hvilket Tacitus *de Morib. Germ.* C. 22 synes intyga. Men hvad deras uprinnelse i Sverige angår, är det ganska sannolikt, at den bör sökas uti våre äldste Förfäders *Fostbrödra-Lag*, med hvilken de i alla afseenden hafva mycken likhet. Under den oroliga Medeltiden, då ingen Regering ännu var nog stadgad, då öfvervåld begicks ohämnadt, i brist af en säker Rättvisa, då sjelfva Religionen befordrade grymma gerningar genom Syndaförlåtelsens sälgharhet, voro Associationer til inbördes försvar särdeles nödvändige. Det är därför icke underligt, at Gillen då voro så almåna. Men underligt är, at de Regerande uti sin ynnest för dessa Gillen gingo så långt, at de icke allenast bekräftade dem med Privilegier, hvarigenom de fingo nya krafter och varade ånda til sextonde Årh. slut, utan ock gåfvo dem Jus vita & necis: hvilket likväl synes visa, at dessa Sällskaper voro af den magt och afseende, at de Regerande icke höllo rådligt sätta sig emot dem, utan fast heldre genom eftergift och förlåningar sökte draga dem på sin sida. Men finner igen dem under åtskilliga Namn uti denna tidens Skrifter, såsom: *Convivia, Calende, Fraternitates, Sodalitates, Fratritæ, Communitates, Convivia Sacra*, m. m. Här upräknas de Gillen som varit i Sverige, samthvad kvarlevor där af ännu hos oss finnas. I *Stockholm* hafva varit 9 sådana Gillen, i *Upsala* 8, i *Sigtuna* 4, i *Nyköping* 2, i *Strengnås* 2, i *Elkilstuna* 1, i *Thorsbålla* 3, i *Örebro* 1, i *Westerås* 2, i *Linköping* 2, i *Söderköping* 1, i *Wadstena* 2: hvilka alla här nämnas, jämte bevisen om deras varelse eller beskaffenhet. Fortsättningen af denna Lista väntas uti Senare Delen. De i *Stockholm* inrättade voro: 1) *Convivium Beat. Virginis de Sveva Lingva*, Sv. *Vår Fru Gilde Svenska Måna*, åren 1353-1485; 2) *Conv. Beat. Virginis in fundo presbyteriali ecclesiæ Stockholm.* hvars år 1405 förnyade Statuter anföras uti en Anmärkning; 3) *Conv. Corporis Christi* eller *Broderschap* des hilgen Lichåms, 1409-1511; 4) *Conv. S. Gertrudis*, 1415; 5) *Conv. S. Michaëlis*, Sv. *Littla Karla Gilde*, 1436; 6) *Conv. S. Georgii*, Sv. *St. Görans Gille*; 7) *Conv. St. Erici*, 1436; 8) *Conv. S. Olavi*, 1497; och 9) *Conv. vel Societas S. Sepulcri*. Dessa Gillen äro förloerade, men vi hafve Ordens-Sällskaper i stället.

UPFOSTRINGS-SÅLSKAPETS TIDNINGAR.

N:o 192, 193. Stockholm, d. 12 Dec. 1782.

STATS-KUNSKAP.

SVERIGE. *Beskrifning om Staden Åbo och des Husbålls-Inrättningar. Fortsättning *)*.

Som af det jordslam Vårfloder årligen nedskölja, ej mindre Åbo-Å, ån Öppningen igenom Slottsfloden til Stadens Hamn, ständigt upgrundas, har Staden här med mycken kostnad anlagt en Canal med Pålverk å ömse sidor, samt underhåller äfven en Mudder-pråm til des fördjupande. Förut kunde 6 å 7 Bördings-båtar där knapt framkomma, nu upfega därigenom 8 a 9 fots Fartyg til Stadens Packhus. Stadens stora Segelleder äro fyra. Skeppsleden åt Örefund, går S. S. W. ut igenom Rimitte-krampen, Korpoström och Utöen 12 mil Skärgård til Hafvet. Til Bottniska Viken och Österbottniska Städerna framstryker Segelleden med Fartyg til 8 a 9 fots djup förbi Köpmans-Berget, öfver Kuckaro Kifvisjärden til Nådendahl, Merimasko Sund och Lököen 12 mil til Hafvet: men stora Fartyg, af 10 til 20 fot, måste göra 12 mils omväg til Utöen, hvarifrån, öfver Ålands Haf, då först kan seglas til Bottniska Viken. Denna vidlöftiga omväg hindrar mycket all Åbo Stadshandel med Österbotten, til des inre Farleden närmare blifver utpejlad. Stockholms Farleden ifrån Åbo leder sig fram igenom Kimitto, Nagu och Korpo Soknars Skärgård öfver Vattuskiftet til Åland, samt träffar efter 21 mils afstånd Ålands Haf. Ingen Sjöstad i Riket har således vidlöftigare och besvärligare Skärgård at genomfega, förrån des Skepp kunna hinna fram til Hafvet, ån som Åbo Stad. Til säkerhet och uplysning för Sjöfarande finnas dock i dessa Farleder 3:ne Fyrbåkar efter publik Författning upförde; desse äro Lökö-, Lefund- och Utö-Båkarne. Stadens Skepps-varf äro tvenne. Sedan år

1775

*) Se det föreg. i dessa Tidningar N:o 178 o. 179, s. 709.

1775 har för Skepps-Rederiets räkning på det ens blifvit bygde 1 Snau och 3 Jagter, samt i år 1 Skepp af 260 Låfter, och på det andra 6 Jagter och 1 Snau, samt i år 1 Brigg af 110 Låfters drägt. Ständiga Arbetare äro vid dessa Skeps-varf 36 man. Af Vatten-verk ägde Staden 1749 5 Brådfågar, 1771 voro de 18 och nu 7. I Hallis fors, $\frac{1}{4}$ mil ifrån Staden, finnas på Stadens grund 2:ne Mjöl-qvarnar. Hr de l'Isle i des Geographie anför f. 806 ganska oriktigt, at i Åbo Stad skal finnas öfver 400 Väder-qvarnar, förl. år voro de ej flere än 67 til antalet, utom en vid Slotts-fältet upfatt stor Väderqvarn med 3 par stenar. Vid Stadens Tegelbruk sysselsattes förl. år 27 Arbetare, som tilverkat 50,000 Taktegel och 280,000 Murtegel, af hvilka något utskeppas utrikes. Fyra Målthus äger Staden, i hvilka tillsammans tilredas 2800 å 3000 Tunnor Malt om året. Borgerskapet är i denne Stad indelt i Handels-Societeten, Handverkare-Societeten, och Finska Borgerskapet. Denna Stads äldsta Handelshus äro en lemning af Lybeckare och Skottar, som i Gustaf I tid, och sedan inkommit.

År 1749	var de Handlandes antal i deras Societet	40
1764	-	61
1771	-	52
1781	-	55

Handverkare - Societeten, hvarunder Manufacturister inbegripas, sysselsatte år 1749 41 färskilte slags Verkstäder, hvaruti arbetade 157 Måstare.

År 1764	50	slags Verkstäder	med	217	Måstare
1771	48	-	-	197	
1781	41	-	-	183	

Finska Borgerskapet handlar med Spanmål, Boskap, Vi-
 etualier och Låfter, samt idkar allenast Krögerier. Dessas

Hushålls antal var	1749	-	-	110
	1764	-	-	137
	1771	-	-	118
	1781	-	-	107

År 1764 var här i Staden en Siden-Fabrique anlagd: men blef 1769 nedlagd. Sidenband-Fabrique finnes endast nu, hvilkens Tilverkning förl. år upgick til 1031 Rdr 32 fs värde; des Tilverkningar hafva äfven utrikes varit begärlige. Af Klådes-Manufacturere finnas 3 i Staden: men hvilka efter Hall-Rättens upgift år 1781 endast sysselsatt 44

Rer-

Personer och tilverkat Klåden til 2118 Riksdalers värde. De i denna Stad privilegierade och år 1764 samt påföljande åren anlagde Ylle-Stofts-Tröje- och Strump-Fabriquer äro nu för tiden icke i gång. År 1771 var här i Staden 2:ne Parkums- Bomull- och Linne-Väfverier; nu är endast et Parkums-väfverie i skick och stånd, som arbetat med 11 Personer och tilverkat Parkum för 153 Rdr 32 fs, äfven som ock någre Linne- och Damast-väfvare syfselfåttas med arbete. Vid den nyl. inrättade Buldan-Fabriquen arbetas med 4 Stolar och 6 Arbetare, samt har des Tilverkning stigit til 790 Rdr 19 fs värde. Vid Ur-Fabriquen finnes en Manufacturist och 1 Fabrique, hvilkens Tilverkning med 7 Arbetare stigit til 479 Rdr 5 fs 4 runst. värde. Garfverierne äro 6; uti 4 af dem tilredes Bunt-läder til närmafte godhet med det Engelska. Repslagerier finnas här 3, af hvilka Commissarien Fithies är det bästa och driftigaste; des Tilverkning besteg

År 1775 i värde til 6666 Rdr 32 fs

1776	-	4000	-
1777	-	888	42 fs 8 runst.
1778	-	1800	-
1779	-	3500	-
1780	-	2600	-
1781	-	5000	-

Vid Stadens 2:ne Tobaks-Spinnerier syfselfåttas 144 Personer med arbete; den äldre Fabriquen består af 10 Spinnarbord, 2 Rullarbord, 15 Präfflar, det yngre äfven af 10 Spinnarbord, 2 Rullarbord och 10 Präfflar. Cardusmakerie idkas af bägge. Värdet af begge desse Verks Tilverkningar var

År 1778	-	43,827 Rdr 36 fs
1779	-	57,219 20
1780	-	54,246 6
1781	-	32,678 24.

Under samma tid har här af utlåniska Tobaksblad blifvit upspundne för år 1778 - 9675 Skålp.

1779	-	3792
1780	-	7954
1781	-	90,401.

Önskligt vore, at sedan desse slags Fabriquer äfven blifvit nödige i Landet, det på tilgång af inhemske Tobaks-planteringars afkomst de mera måtte updrivas och grundas; än på utlåniska Tobaksblan. Säckerbruket i Staden drifves med

med 2:ne inmurade och 3:ne lösa Pannor. År 1778 öfver-
gick detta Verk en svår brand. Detta år och de påföl-
jande, har dock, förutan Säckar Raffineuren, 7 man därvid
 varit sysselsatte, samt har des Tilverkning stigit för
 År 1778 i värde til 5890 Rdr 6 ls 8 runft.

1779	-	-	12,486	32
1780	-	-	14,256	18 8
1781	-	-	12,537	37 4.

Et Pappersbruk ligger ock Staden inrättadt år 1764 i Jerf-
venetsa By, $2 \frac{1}{4}$ mil därifrån afläget; det består af 2 Val-
ser, 16 Stampar och 2 Kypar. Härvid nyttjas 7 Arbetsre,
samt var värdet af det Tryck-och Carduspapper, här tilver-
kats förledet år, 600 Riksdaler.

Åbo Stads Utrikes Handel.

Denna Stads Exporter i utrikes Handeln finnes huf-
vudsakligen 1781 eller förl. år bestått uti

Salt	-	1246 Tun.	Stångjärn	-	553 $\frac{1}{2}$ Skep.
Salt Strömning	-	138	Järngrytor	-	21
Tjåra	-	586	Järnspik	-	2 $\frac{7}{12}$
Beck	-	17	Järnplåtar	-	18
Bjelkar och Plankor	1738 ft.		Stål	-	3
Sparrar	-	246 Tolft.	Myntade Koppar-		
Bråder	-	5059	plåtar	-	14 $\frac{1}{2}$
Mast-trån	-	36 ft.	Mur- och Taktegel	18,900 ft.	
Plankor	-	32	Böcker diverse för	169 Rdr.	
Spiror och Hand- spikar	-	345			

År 1771 utskeppades ifrån denna Stad 2385 Skeppund
Stångjärn. För efterföljande år har Stadens utrikes Exporter
emot des Importer förhållit sig, som följer:

År 1768*)	Export. i värde	13,377 Rdr	14 ls.	Import.	25,106 R.	23 ls
1769	-	10,418	5.		20,509	3
1770	-	11,571	13.		51,691	42
1781	-	11,112	35.		107,091	8.

Af hvilket altså finnes, at denna Stad ansefiligen utvidgat
des Handel i anseende til utrikes Importers införande: men
innom desse senare 13 års tid hafva des utrikes Exporter
ej

*) Cantzlers Memoires pour servir à la connoissance des af-
faires de Suède pag. 213.

ej kunnat eller blifvit tilökta, hvilket dock, i de måsta andra Finske Stapelstäderna, vida öfver utrikes Importers värde, nu i senare tider skedt. Efter Freds-slutet 1721 förnämde Borgerskapet härstädes icke utreda några Skepp. Til Lübeck och Amsterdam affärdades endast 2 å 3 Jøgter om året. 1732 utreddes dock til Medelhafvet och Portugal 1 stort Skepp, 1736 öktes des antal med et mindre. 1751 utrustades ifrån 90 til 200 Låster - 7 Skepp
 1753 ifrån 80 til 300 Låster - 8
 1764 ifrån 50 til 270 - 11
 1769 utreddes ifrån 60 til 280 Låster - 7
 1770 var deras antal ifrån 57 til 350 Låster - 8
 1781 eller förledet år voro de ifrån 75 til 328 Låster - 9
 Dito mindre til Östersjö-handel ifrån 29 til 41 Låsters storlek - 6.

De, som deltaga i desse Skepps utredning, äro 17 Skepps-Redare. Til utrikes Handel nyttjade Staden 1769 med Skeppare, Styrman och Båtsman 156 man, af desse voro då 18 bofaste och 30 gifte; förl. år 1781 var antalet 15 Skeppare, och Båtsman 209; vid Skepps Reparationer och Byggnader nyttjades desutom 144 man: af hvilka 353 Sjömän måstadelen äro gifte: men bofaste endast 35 man. Ifrån år 1775 til och med år 1782 hafva 22 denne Stadens Matroser deserterat och blifvit qvar utrikes. År 1779 rymde 3 man, 1780 ingen, men förl. år 4 man.

NYHETER.

LINKÖPING. Esterrättelse om det härvar. *Gymnasii- och Stifts-BIBLIOTEKET.* Fortsättning *).

Om *Piperske* Stipendii Öfverskotts-medlen lyder som följer:

KONGL. MAJ:TS *Nådige Resolution*, angående en af Öfver-Kammarherren och Commend. af Kgl. Nord-St. Ord. Vålborne Grefve C. G. Piper, i underdånighet förelagen Disposition af en Summa besparde Öfverskotts-medel utaf *Piperske* Stipendier, vid Linköpings Gymnasium; gifven Stockholms Slott, d. 8 April 1782.

Uti ingifven underdånig Skrift har bemålte Grefve och Öfver-Kammarherre förmålt, huru som des Farfader, fram-

* Se det föregående i desse Tidningar N:o 190 och 191, s. 761.

framledne Kongl. Rådet och Öfverste Marskalken Grefve Carl Piper, af et Capital Caróliner, som i Riksfens Ständers Banque blifvit insatt, gjort den Testamentariske Disposition, at årlige Interettet däråf skulle, såsom Stipendier, fördelas imellan 8 torftige vid Linköpings Gymnasium studerande Ynglingar, hvilke den äldste af Piperiske Familjen borde utnämna. Och som Stipendiaterna ej allenast, så länge ingen förändring af Cours existerade, utan ock sedan Agio började gifvas på specie Mynt, allenast til det först utfatte Dalertalet undfått Interettet, eller sine Stipendier: samma Interesse likväl äfven i specie Mynt utfallit, och således igenom berörde Agio, sedan det kom i bruk, blifvit tilökt; så skal däråf blifvit någon årlig besparing, som Consistorium, under namn af Öfverskottsmedel, förvarat och uti insänd räkning d. 7 Mart. sistl. år uppgifvit, såsom då för alle förflutne åren utgörande en Summa af 1412 Rdr, 47 fs 1 r. specie. Omtänkt, at desse Medel på det förmånligaste och med Testatoris affigt närmast instämmande fått användas, har Öfver-Kammarherren blifvit underrättad, huru som Linköpings Gymnasium och Stift, så väl genom framledne Årke-Biskopens Eric Benzelij tilköpte Boksamling, som äfven genom afledne Biskop Filenii Donation af des ansefliga Bokförråd, åger et både stort och utfökt Bibliotek, men at Tilgång saknas både til Bibliothecaries Lönande och andra förefallande Utgifter. Af sådan anledning, och för at befrämja detta Biblioteks Bestånd och Conservation i längden, hemställer Öfver-Kammarherren underdånigst, om icke, sedan förbemålte Öfverskotts-medel, genom 1781 års Stipendii-medels Öfverskott, jämte Interetten, blifvit ökade til 1500 Rdr sp., denne sistnämde Summa må få anses som en ständig Fond eller Capital, af hvars årliga Interesse Bibliothecarien kunde åtnjuta i årlig Lön 60 Rdr sp., och det öfrige Interettet användas til Bibliotekets förefallande Behof, efter Biskopens och Consistorij bepröfvande; dock alt detta med det vilkor, at Bibliothecarien, under Läs-terminerne, 4 timmar i hvar vecka publice och utan vedergällning håller Föreläsningar i Franska Språket för dem af studerande Ungdomen, hvilke sådan Undervisning åstunda, och för öfrigt, at Biblioteket hålles öpet viss tid Ons- och Lördagar, til deras tjenst, som åstunda at låna och låra känna Böcker; äfven som Öfver-Kammarherren, i händelle af Nådigt bifallhårtill, i under-

UPFOSTRINGS-SÄLSKAPETS TIDNINGAR.

N:o 38. Stockholm, d. 15 Maj 1783.

STATS-KUNSKAP.

SVERIGE. *Beskrifning* om Staden Åbo, des Hushålls-Inrättningar m. m. Fortsättning^o).

Åbo Stads Inrikes Handel.

Denne drivves måst på Stockholm, dels ock på en del Finska Sjö- och Uppfäder, men minst på Österbotten för en lång och osäker Farled. På Stockholm idkades denne Handel 1751 med 9 Skutor ifrån 20 til 40 Lästers Drägt.

1775	med	-	-	-	15	
1764	-	-	-	-	11	
1769	-	-	-	-	10	
1771	-	-	-	-	5	Jakter
1781	-	-	-	-	6	Fartyg.

Igenom *Handeln på Stockholm* skeppades ifrån Åbo År

1780	Blaggarns Lårft	-	-	-	105337	Alnar
	Blaggarns-Säckar	-	-	-	1043	Dito
1777	Linne-Lårft	-	-	-	21830	Dito
1781	Dito	-	-	-	14695	Dito
	Randigt Lårft	-	-	-	3854	Dito
1780	Smör	-	-	-	5716 $\frac{1}{2}$	Lisp.
	Ost	-	-	-	80	Dito
	Flåsk	-	-	-	1716	
	Råa Hudar och Skinn	-	-	-	1146	Styck.
	Gartvar-Bark	-	-	-	2008	Tun.
	Taktegel	-	-	-	24000	Styck.

1°) Se det föreg. i dessa Tidningar för År 1782, s. 765.

1780	Tobak	-	-	-	91076	Skålp.
1775	Spannmål	-	-	-	18000	Tun.
1780	Fönsterglas	-	-	-	172 $\frac{1}{2}$	Kifta.

Ifrån *Finska Järnbruken* har Staden uphandlat för År 1770 Stångjärn

1780	Stång-järn	-	-	-	3108	Skepp.
1770	Järnsmide	-	-	-	173	Skepp.
1780	Dito	-	-	-	70	10 Litp.
1770	Järn-Grytor	-	-	-	178	Kannrum.
1780	Dito	-	-	-	8002 $\frac{1}{2}$	Dito.

Åren 1776 och 1778 har största quantiteten Järngrytor blifvit införde; det förra Året til 11897, och det senare 11139 Kannrum. *Stadens Handel med Landsbygdens Producter* har på nedanstående År, varit följande, och kan tillika häraf skönjas, huru Landtmans Varumängden på Landet til- eller aftagit.

Plantage - Producter.

	År 1770	År 1780	
Humla	981 $\frac{1}{2}$ f^{f}	1778	Lisp.
Hampa	6558	Lisp.	9385
Lin	8317	Lisp.	9660
Hvitkål	621	Skock.	706
Rotkål	560	Tun.	736
Potates	0	Tun.	30
Hvitlök	28	Lisp.	21
Rödlök	140	Lisp.	445
Lingon	4 $\frac{1}{2}$	Tun.	56
Äplen	64	—	144
Stickelbär	0	Kan.	545
Tobaks-Blader	2724	Lisp.	11520

Anmärkning. Inom 10 år har ifrån Landet största Linförslen varit år 1777 14496, och 1778 15887 Lisp.

Åkerbruks - Producter.

Hvete	312	397	Tun.
Råg	10863	11510	Dito Råg.

	År 1770	År 1780	
Rågmjöl	1683	1583	Tun.
Korn	2124	2444	
Kornmjöl	7	8	
Korngryn	24	50	
Malt	2371	2463	
Hafra	440	495	
Hafvergryn	154	206	
Årter	632	541	
Bohvete	$\frac{3}{4}$	43	

Anmärkning. År 1775 har Spanmåls-tillførseln varit störst och det til 18000 Tun. med Råg och Korn. År 1778 15000 Tun. samt år 1779 17279 Tunnor.

<i>Boskaps-Skötselfn.</i>			
Hästar	636	735	Styck.
Hästhudar	16	36	
Oxar	458	382	
Oxhudar	249	172	
Kor	714	419	
Stutar	2111	1894	
Kalfvar	1855	3221	
Får och Lam	1417	1340	
Dito Skin	765	726	
Bockar	327	112	
Bockskinn	1920	624	
Kött färskt	2574	2741	Lisp.
Dito saltat	28	34	Tun.
Dito torkat	911	1853	Lisp.
Ull	307	371	
Ost	453	367	
Smör	7934	11307	
Talg	998	1738	
Svin	102	303	Styck.
Flåsk	1628	1886	Lisp.
Höns	1066	936	Styck.
Kyklingar	2703	2893	Par
Ägg	3108	3167	Tjog
Gäfs	395	324	Styck.
Kalkoner	121	131	

<i>Fiskeri-Producter.</i>		År 1770	År 1780	
Fisk-färsk	-	2947	1199	Lisp.
Dito torkad	-	3019	4058	
Dito saltad	-	298	326	Tun.
Lax-färsk	-	98	90	Lisp.
- salt	-	30	27	Tun.
- rökt	-	58	115	
Strömming-färsk	-	326	206	
- rimsaltad	-	158	104	
- saltad	-	4267	5364	
Torsk	-	40	52	
Ål salt	-	6½	1	Lisp.
- rökt	-	½	8	Lisp.
<i>Anmärkning.</i> Här af finnes, at Strömmings-Fisket i synnerhet är i tiltagande; År 1751 inkom ifrån Skärgården til Åbo salt Strömming blott 2676 ½ Tun.; 1752 2297 ¾ Tun. och 1753 af salt Strömming 2970 Tun.				
<i>Djur- och Fögel-Fånge.</i>				
Björnskin	-	14	27	Styck.
Wargskin	-	38	15	Dito
Warg-Lo-skin	-	22	28	
Katt-Lo-skin	-	9	28	
Märd-skin	-	21	10	
Räf-skin	-	168	176	
Ålgshudar	-	18	6	
Harar	-	107	92	
Utter-skin	-	11	6	
Hund-skin	-	54	86	
Katt-dito	-	21	12	
Hermeliner	-	8½	4	Tun.
Tjådrar	-	1423	778	Styck.
Orrar	-	3352	1623	
Hjerpår	-	968	1237	
Sjöfögel	-	178	518	Par
Sjöfoglars Fjådrar	-	2¼	15 1/10	Lisp.
<i>Skogs-skötselns Producter.</i>				
Bast	-	2307	1774	Lisp.

	År 1770	År 1780	
Bandstakar	1500	1505	Styck.
Garfvar - Bark	1748	3831	Tunn.
Bjälkar Furu	378	47	
Beck	293	8	
Bråder diverse	3284	6825	Tälfter
Planikor	0	369	
Läckter	6440	425	
Tjåra	1167	1601	Tun.
Björk-ved	219	254	Famnar
Dito	3952	2421	Låfs
Tall och Gran dito	1826	2152	Famnar
Dito	10569	8517	Låfs.
<i>Anmärkning.</i> Tjåra har til Staden inkommit, År 1776, 1587 Tun.; År 1777 1700 dito; År 1778 7079; År 1779 1910 Tun. och År 1781 1877 Tunnor.			
<i>Landtmanna - Slögder.</i>			
Blaggarn	36654	53873	Alnar
Bålster - Var	1423	1655	Dito
Linne - Garn	201	108	Låfs.
Linne - Lårfter	40695	83070	Alnar
Blaggarns - Säckar	840	1279	Styck.
Wallmar	11578	12821	Alnar
Ylle - Tyg	2955	540	Dito
Ullstrumpor	1292	3679	Par
Stolar af Björk	880	1377	Styck.
Sår och Åmbare	1230	2414	
Tråkestor och Skrin	1125	1364	
Tråkorgar	381	123	
<i>Grufve- och Stenarters Producter.</i>			
Kalk	84	348	Låfter
Qvarnstenar	0	7½	Par
Brynstenar	355	600	Duffin
Slipstenar	71	607	Styck.
Murtegel	174015	87170	
Taktegel	33494	45530	

Af hvad förut anfördt blifvit finnes, at denne Stads Åkerjord väl ifrån 80 Tunnors utsåde 1769 nu blifvit ökt til

201 Tunland, men inom desse 10 åren har ingen tilökning skedd af denne Stodens Plantager. I Stenhus och andra Byggnader har Staden inom denna tid vackert tiltagit. Stadens Skeppsbyggerier hafva varit i aftagande; men börja nu åter öka sig. Af Fabriks-Inrättningar finnes Sockerbruket och Tobaks-Fabrikerne vara med deras Tilverkningar i anseeligt tiltagande; men Siden-, Linne- och Ylle-Manufacturerna hafva däremot mycket aftagit, hvilket ock til en del inträffar, hvad antalet af Handverkare-Verkstäder angår. Undervigten i Stadens utrikes Handel är måst ökad af utländska Tobaksblader, Mascovade til Säckar, Caffeböner, Salt och något Spanmål, som för senaste årens misväxt varit nödig. Ej ringa har härtil bidragit, at, för skogarnes aftagande, Landets utrikes Skogs-exporter mycket förminskats, samt at utskeppningen inom de senaste 10 åren af Järnbruks-Effecter varit här ganska ringa, ehuru vid andra Rikets Stapelstäder, den på flere sätt anseeligt tiltagit. At Åbo Stad nu, mera än förut, håller Lager af utrikes Varor för de måsta andra Finska Städerne, torde ock vara orsaken, At des utrikes Importer i senare tider så anseeligt finnes vara ökte. Vid inrikes Handeln rör sig denne Stad nu med mångfalt större Varumängd än förut. Importen efter Tullspecial på Plantage-Producter ifrån Landet, intygar detta, at Spanmåls-tillförflen ej varit större, synes härröra däraf, at en del Spannemål, som fört kommit til Staden, nu säljes til Krono-Brännerierne, äfven som de senaste årens misväxt något verkat på des förminskning; fast ock Landet nu inom 10 år anseeligt blifvit upodlat igenom Nybyggen och Hemmans-klyfningar, har af dessa Landsbrukares Åkerbruk denna vara dock i Handeln ännu ej kunnat utgöra någon lärdeles tilökning, emedan des afkastning ej nu i början kunnat vara större, än hvad til nödigt Lifsuppehälle dessa Hushåll själva tarvat. Af Boskaps-skötselfens afdragter finnes Handeln dock nu redan vunnit en stor tilökning. På Get-afveln, hvilken Naturen ämnat för detta Landets Climat, och hvilka Djur, såsom lätt födda, med Löt, Barr och Ris, här utgöra Nybyggens och fattiga Hushålls bästa föda, röjer sig dock anseelig förminskning, hvilket tyckes förtjena särskild upmärksamhet. Fiskeri-Producterne hafva måst ökt sig i Landet; icke för ymnigare fångst, utan därför, at den vidlöfriga Skårgården fått tilökning på Folk och flere Fiskare. Djur- och Fogel-fånget

fånget hafva i mån af Landets upodling aftagit. Ifrån Skårgården hafva dock desse Producter ökt sig något. Af Landtmanna-Slögder har Handeln fått i synnerhet större varu-mängd än förut, och det måst af allehanda slags Väfnader. (Fortfått. e. a. g.)

NYHETER.

STOCKHOLM. *Sedolårande Betraktelser för hvar Dag i Året. Augustus.* Ibland de flera viktiga Ämnen, som denna Månad innehåller, vilje vi anmärka: *Ödmjukhet* (d. 2 om Morg.); *Försigtighets-mått emot Lasten* (d. 2 om Aft.); *den Fattige Gudlöse* (d. 3 om Aft.); *Räkning öfver en Dags Bruk* (d. 5 om Aft.); *Åtrån* (d. 8 om Morg.); *en rätt Af-sides-lesnad* (d. 9 om Morg.); *Redlighet utan Religion* (d. 12 om Aft.); *Kärleken imellan Könen* (d. 13 om Aft.); *Betraktelser på en Sommar-morgon* (d. 14 om Morg.); *Skörden* (d. 15 om Aft.); *den Vise* (d. 16 om Morg.); *Christendomens förste Utbredande* (d. 18 om Aft.); *Försynens visa och goda Anstalter vid Mennisko-kroppens Förmultning* (d. 19 om Aft.); *Mensklige Dygders Svaghet* (d. 20 om Morg.); *Försynens Mått vid utdelandet af sina Gåfvor* (d. 21 om Aft.); *Våra Tidsförårf* (d. 22 om Aft.); *Känslolöshet* (d. 23 om Morg.); *Jagt* (d. 24 om Aft.); *Syndiga Drömmar* (d. 25 om Aft.); *Man bör tidigt begynna lefva, för at lefva gagnelig* (d. 26 om Morg.); *Oskuldiga Nöjen, tillika de bästa och minst kostsamme* (d. 27 om Aft.); *den naturlige Ömberens bildande vid Upfostran* (d. 28 om Morg.); *Hösten* (et litet Skaldestycke, d. 30 om Morg.); *Dödsstundens lycklige Ovisshet* (d. 31 om Aft.). Ibland så många intressanta Betraktelser, som vi icke kunnat underlåta at nämna, kunne vi nu icke uppehålla oss mer än vid en eller annan. Betraktelsen öfver *Åtrån* är en ibland de få didactiska Stycken, som i detta Arbete förekomma, för öfrigt läsvärdig, och slutas med dessa vackra Verser, öfverlåtte utur la Fontaine:

Säll den, som lefver för sig sjelf,
 Och redligt emotstår Begärens strida älf!
 Hän blott af rygtet vet, hvad faror Hafvet hyfer,
 Hvad Hof-gunst, och hvad du, förrådsk Lycka, är,
 Som för vår syn alt hvad som lyser,
 Alt hvad som retar vårt begär,
 I flykten städse ter. Man girigt däråt myser,
 Man följer dessa sken den vida Verlden kring,
 Och får på slutet ingen ting,

Skör.

Skörden är et rikt ämne för en upmärksam Betraktare. Den är ock en ibland de lyckligaste Betraktelser af Hr Past. Tiede. „Skörd-folket, säger han ibland annat, är et af de uflaste och muntrafte Folk på jorden; och detta är en uppbyggelig tanke för mig. Vore de blott hälften så misnöjde som de Store, blott hälften så djupsinlige som regerande Ministrar, blott hälften så bekymrade som Våxlare och Paktare; så skulle det med kärffvar bekrönta fältet synas mig en Galere-bänk. Men det är en Lustgård. Den som vil måla Menniskan på en fördelaktig sida, bör icke afskilda henne på Slag-fältet eller på Börien, knapt i Studer-kammaren; men i Skörden. Arbetafam, måttlig, oskyldig och glad; sådan finner jag henne här: men på Fästnings-vallen, i Tings-stugan, vid stora Högtydigheter, hurudan finner jag henne? De Store i verlden förlusta sig kongligen, då de efteråpa Bonde-bröllop och Landnöjen; men de njuta då blott kryddan: Sjelfva spisen består uti arbete och oskuld. En Fotgiktig kan icke pryda en Bal, och en Misådare icke upmuntra något Sällskap. Dock gifves äfven i den stora Verlden här och där ännu ärbart Landtfolk“. Längre ned heter det: „En Skörde-dags slut är merändels gladare, än en Fest på Hofvet; och en kårta full af glättiga Skördare är et bevis, at Glädjen icke håftar vid Guld, eller göres skattskyldig genom Rang och Åreställen. Och de gungande Sådes-laffen! och de alt up til taket fylda Ladorna, formerande en Allée imellan sig! och Folket i denna Allée, hvilkas största fel är Fattigdomen! — Ack! Skörden förtjente bättre än et Opera-spel, at man hyrde sig plats för at vara åskådare“. Nu något til slut utur den följande Betraktelsen, som är en lika så lycklig, men af annan hand upfatt, Målning af *den Vise*. Hans Lyckfalighet visas i alla tillstånd, i alla omskiften, så väl af Lyckan som Årstiderna. „Sjelfve den stränge Vintren, heter det til slut, är en lycklig tid för honom; de förfärliga Stormar och den påföljande Kölden ingifva honom majeståtliga tankor; de stjernklara Nätterna uphöja hans lugna Själ til Gud. En Vän, en Bok förljufvar hans tid; Sanningen förädlar hans varelse; Dygden upvärmer hans hjerta. Han känner Samfunds-bandet, han känner den tyglade Kärleken; han är god-Medborgare, lycklig Maka; öm Fader; och han föraktar ej heller Tidsfördrif, ty för den Vise äro alla Nöjen tillåtlige. Förbud och straff tilhöra blott Misbruket.

UPFOSTRINGS-SÅLSKAPETS TIDNINGAR.

N:o 40. Stockholm, d. 3 Junii 1784.

STATS-KUNSKAP.

SVERIGE. *Beskrifning om Staden Åbo, des Hushålls-
Inrättningar m. m. Fortsättning ^e).*

Åbo Stads Camerale och Police-Författningar.

Magistraten, hvilken beförjer om Stadens Politie och Ju-
stitiæ mål, består nu af 2:ne Borgmästare, 5 Rådman,
utom Kåmners Präses, 1 Secreterare och Stads-Notarie.
Krono-och Stads-upbörden befriddes til år 1767 af en
Casseur, hvarefter den blifvit fördelt emellan 2 ne Upbörds
Män. Så länge den mästa Finska och Österbotniska Hand-
len gick igenom Åbo, hade denna Stad i slutet af 15 och
början af 16 Seculo 4 Borgmästare och 9 Rådman.

Afd. 6 Aug. 1748 är Magistratens nya Aflönings Stat,
i följd hvaraf hvardera Borgmästaren upbår i årlig lön
800 Daler, hvar Rådman 266 Dal. $21\frac{2}{3}$ öre, Kåmners Prä-
ses 283 Dal. $10\frac{2}{3}$ öre, Stads-Secreteraren 200 Daler,
Notarien 150 Daler, Kåmners Notarien 133 Daler
 $\frac{2}{3}$ öre, samt Stads-Bokhållaren 200 Daler alt S.mt.
Til understöd för denna Aflöning, hafva denna Stad
efter sånkilte Kgl. Resolutioner i Nåder blifvit förlån-
te och underlagde 15 nära här intil i Maria och Lundo
Soknar belågne Bondhemman, samt Laustis Rusthåld, dock
at Magistraten för Rustningen är ansvarig. Til $\frac{2}{3}$ delar åtnju-
ter Magistraten des Lön af förenämde Hemmans Rån-
tor, samt Åkerskatten af Hallis Qvarntull, de återstående
 $\frac{2}{3}$ betalas i Contant ifrån Stads-Cassan.

För-

^e) Se det föreg. af denna så rikhaltiga och af Hr Prof. samt
Rid. GADD i Åbo upfatta Beskrifning i desse Tidningar,
för år 1783, N:o 38.

Förutan detta vistas ock i denna Stad flere andra Städer, hvilka ej ringa bidraga til varu aff tningen för Borgerskapet, och til deras förmon frånja närings rörelsen härstädes.

— Enligt Kgl. Måjts af d. 24 Jön. 1778 faststälte Ordinarie Stat för *Åbo Hof-Rätt*, består den af 1 President, 1 Vice-President, 2 Hof-Rätts Råder, 5 Assessorer, 1 Secretare, 1 Advocat-Fiscal, 1 Vice Advocat-Fiscal, 2 Notarier, 1 Actuare, 3 Cancellister och 2 Hof-Rätts Poster, hvilkas Aflöning bestiger sig til 6961 R:dr specie, samt aflönas desutom härvid äfven på Extra Stat 2 Assessorer, 1 Proto-Notarie och 1 Extra-Fiscal med 1066 R:dr, så at hela Aflöningen för denna Hof-Rätt bestiger sig til 8027 Riksdaler.

Landshöfdingen öfver Åbo, Björneborgs-Lån med Åland residerar altid i denna Stad. Landshöfdingen åtnjuter utom Runfala Kongs Ladugård i årlig Lön 500 R:dr indelt, Resepenningar oindelt 80 R:dr, Secretareren 13, Camereraren 16, Lånets Landtmätare 13 R:dr i Resepengar. Lands Secretararens indelta Lön är 100 R:dr, Lands Camererarens 166 R:dr 32 fs, Råntemästarens 83 R:dr 16 fs, Landtmätarens äfven 83 R:dr 16 fs, och Låne Bokhållarens oindelt 100 R:dr; den öfrige Land Statens Betjenings Löner utgåöra i Contant tillsammans 132 R:dr specie, så at Landt Statens hela Lön här i Staden upgår til 1287 R:dr 16 fs.

Biskopsfåtet, *Academie* och *Cathedral-skola* finnas ock i denna Stad. Biskopen har af Kgl. Måjt och Kronan i årlig Lön 100 R:dr Contant och 192 tunnor Spanmål, samt Corois Biskopsfåtets Hemman och Pargas Annexe Pastorat.

Vid *Academien* lönas i Theologiska Faculteten 3 Professorer med 133 R:dr 16 fs indelt Lön och 1 Annexe Pastorat för hvar, utom Dom-Prosten, för hvilken 2:ne Pastorater på Löner äro anslagne, Juridiska Faculteten består äfven som den Medicinska af 1 Professor i hvardera, hvilka hafva i Lön indelt 166 R:dr 32 fs och 2:ne Prebende Hemman hvarje på sin Lott. I den Filosofiska äro 8 Professorer, af hvilka 4, som icke hafva Annexe Pastorater, innehafva i Lön hvardera 166 R:dr 32 fs och et Prebende Hemman; de öfrige 3:ne äga Annexe Pastorater med 133 R:dr 16 fs Lön, alt indelt; men den yngsta njuter i Contant oindelt

134 R:dr om året, äfven som Academiens Bibliothecarie, ehuru han är i lika tour och värdighet med Professorene, icke åger mera än endast 16 R:dr 52 fs årlig indelt Lön. Bokförrådet i Kgl. Academiens Bibliotek bestiger sig nu vid pass til 10,000 Volumer.

Den öfrige Academie Betjeningen består af 1 Secreterare, 1 Camererare, 1 Theologiæ, 2 Medicinæ och 2:ne Philosophiæ Adjuncter, af hvilka den ena med Secreterare Sysslan dock alltid är förenad; desutom hörer til denna Stat ock 1 Fogde, 1 Fransysk Språkmåstare, 1 Fåktmåstare, 1 Director Musices, 1 Vaktmåstare och 2 Curserer, samt bestiger här hela den ordinarie Academie Statens indelta Aflöning til 2168 R:dr 5 fs 6 runst. specie. Den studerande Ungdomens antal, som uti 10 Nationer finnes vid denna Academie, upgår som et medeltal til 550 å 560 Studenter, af hvilka årligen här i Staden vistas 280 å 300.

Lärare vid Cathedral Skolan består af Rector, Conrector, Lector, 4 Colleger, 1 Collector, 1 Apologist och 1 Director Cantus. Skolgåssarnes antal var här år 1685 — 259; år 1729 — 302; år 1736 — 408; 1771 — 309 och nu 1784 äro de til antalet ej flera än 220, ehuru Folkstocken i Landet, sedan 1685, til mera än $\frac{1}{3}$ ökt sig.

Tullstaten utgöres här vid *Sjö-och Grånse-Tullen* af 1 Öfver-Inspector med 155 R:drs Lön, 1 Controleur som har 85 R:dr, 3 Upsyningsmän 33 R:dr hvardera, samt gör af desse en tjenst i Åbo, en på Beckholmen, och en vid Fagerholmen; Sjötulls Besökare äro til antalet 9 med 25 R:dr i Lön. *Landtulls och Accise-Staten* består af 1 Inspector med 153 R:dr 16 fs Lön. 5 Tull-Skrifvare, af hvilka en har 60 R:dr. Vid Aningais och Tavatt Tullarna 50 R:dr, vid Nylands samt Muldawieru Tullarne 35 R:dr hvardera i årlig Lön; at ej förtiga at til denna Stat äfven hörer 1 Upsyningsman med 35 R:dr och 15 Landtulls Besökare, hvilka tillsammans åtnjuta i årlig Lön 385 R:dr, samt bestiger sig här Landt-och Sjö-Tulls Statens Aflöning ihop med Expenfe-medlen til 1424 R:dr 32 fs.

(Fortfätn. e. a. g.)

NYHE-

NYHETER.

STOCKHOLM. Det nyl. utkomna Fjerde Stycket eller April 1784 af *Svenska Parnassen* innehåller: 1) *Ode til Bacchus och Kärleken*; af Hr Kgl. Bibliothecarien *Job. Henr. KELLGREN*. Denna Ode är väl förut känd, men kan dock med nytt nöje i denna Samling läsas omtryckt. En och annan ändring eller rättelse märkes, men som Författaren eller Utgifvaren icke lär funnit nog betydande at annåla. 2) *Kgl. Sv. Vitterhets Academiens Handlingar*, Fjerde Delen. Här recenserar de tre förste Artiklarna af denne Del, men på et sätt, at de kunna läsas såsom små Afhandlingar, i hvilka intet väsendtligt af sammanhanget saknas. I synnerhet gäller detta om den både vigtiga och artiga Artiklen, som besvarar frågan: I hvad mån Runstenarne uplysa Forntidens Historia. 3) *Öfversättning af Anacreon*. Här meddelas de Fem första Odena uti Öfversättning af denne muntrafte Grekiske Poet, med löfte om de öfriga efterhand. Öfversättningen, den enda i sit slag, som vi på vårt Språk ännu äge, är gjord efter Originalspråket af Hof-Junkören och Kgl. Secret. Hr *Gust. PAYKULL*, som synes lyckligen hafva valt sin Auctör. En kort Anmärkning visar Anacreons Caractere och förnämsta lefnads-omständigheter. Til prof af denna Öfversättning, vil man här intaga den andra Oden, så lydande:

NATUREN i et stadgadt skick
Förklar åt sina foster gifvit:

Et Lejon grymma tänder fick;
Med kofvar Hällen väpnad blifvit.

HON Haren gaf et hastigt lopp,
Och starka horn åt Oxen skänkte;
Hon lyfte Foglen vingad op,
Och Fisken trygg i djupet sänkte.

Åt Mannen, djurens öfverdrott,
Hon gaf et skarpt och drifigt snille:
Hvad lycklig öfverblifven lott
Män tro hon Qvinnan dela ville?

UPFOSTRINGS-SÄLSKAPETS TIDNINGAR.

N:o 42. Stockholm, d. 10 Junii 1784.

STATS-KUNSKAP.

SVENSK. *Beskrifning* om Staden Åbo. Fortfättning *).

Stadens Tukt-och Spinbus. Genom undersökning, om Spinbus-hjonens antal och de arbeten, som vid detta publique Spinbus ifrån år 1772 til 1782 blifvit gjorde, har man funnit at åren 1774 och 1781 Spinbus-hjonens antal varit störst; det förra året 16 och det senare 19 personer; år 1782 voro de endast 3, år 1781 har största tilverkning af Spånad skedd, och det til 3160½ strång; garn af ull til 35½ Lisp:d, Plyfsull å 138 Lisp:d 12½ Skålp:d. För hvar spunnen strång garn betalas Spinbushjonen 9 öre S:mt, hvaraf dock Spinneriskan åtnjuter endast 6 öre, de andre 3 gå til Spinbusets enskilda Cassa, hvilket torde vara för strängt, emedan Spanmålen sällan kan säljas under 3, å 3 R:dr 16 ls runnan. För Ullens Plyfsning, har efter des godhet blifvit betald med 2 Dal. eller 1 Dal. 8 öre K:mt. Lisp:det. Få Spinneriskor hinna spinna 2 strångar garn om dygnet.

Detta Spinbus Inkomster bestiga sig årligen vid pass til 320 R:dr och ehuru året förut, til Kgl. Commerce Collegium af des Fond blifvit öfverfånne 1200 R:dr, hade detta Spinbus dock år 1782, något mera än 300 R:dr specie i behållning. Som mycket fattigt folk, i brist af arbete, lefva här i Staden i uselhet och elände, vore det önskligt, i fall andra Police Författningar det kunna tillåta, om af denna publique Spinbus Fond, hvilken är mångfalt större, än til Tukt och Spinbushjonens Arbets Tilverkningars Inlösen fordras, åfven et Arbetshus här i Staden skulle inrättas.

Åbo

*) Se det föreg. i dessa Tidn. N:o 40.

Åbo Stads-Lazaret. Med des inrättning skedde början åren 1757 och 1759, då det d. 1 Maj öppnades förfla gången och 6 sjuke Personer där intogos. Så länge Lazarets Medlen ifrån hela Finland inflöto til detta Lazarets utvidgande, underhöllos här ifrån 10, 12 til 16 Sjukfångar; men nu, när måst i hvart Landshöfdingedöme Lazarettet blifvit inrättade, kan denne prisvärde inrättning ej vara vidsträktare än til 7 å 8 Sjukfångar, i hvilka 90 Sjuklingar om året och något däröfver vilka år blifvit skötte och vårdade; måst underhålles detta Lazaret nu för tiden af de tillskott i penningar, som private Personer därtill ömsfint förårat och skänkt. I anseende därtill, at de förre Lazarets husen nu mera varit förfallne samt befunnits för trånge och obeqvåmliga, har, med Kgl. Lazarets Directionens biföll, et nytt rymligt Lazarets-hus på beqvåmligare ställe blifvit upbyggt. Det innehåller på nedra botten 6 Rum, och i öfra våningen en stor Sal med 5 Kamrar. För Sjuklingars goda ans, vård och skötsel är detta Lazaret ryktbart at vara ibland de bästa i Riket, hvilket i tynerhet är en följd af den berömliga nit och ömhet, hvarmed den här i Landet så almänt för mycken skicklighet och förtjenst kände Lånets Provincial Medicus, Hr Assessoren J. G. Bergman, detta Lazaret nu i 17 års tid oförtruter skött och vårdat. Sedan Maj Månad 1759, då detta Lazaret först öppnades, har, til 1782 års slut, däruti blifvit intagne 2600 Menniskor, af hvilka 2000 hulpne och friske därifrån utgåt.

Stadens Fattighus. Detta är anlagt redan af Konung Carl XI och njuter til des understöd af Kronans Tionde Spanmål 50 tunnor samt i Hemmans Råntor 5 R:dr 18 fs 6 r:st. Af Wirtfotska Familien upbår det ock årl. efter Testamentarisk Författning 30 R:dr, samt höra äfven til des Fond Åbo Dom-Kyrko fattigmedlen, och hvild på de fattigas andel, af andra anslagne medel, i denna Stad inflyter, och hvilka för år 1781 utgjorde 164 R:dr 9 fs. År 1751, då detta Fattighus ännu var någorlunda i godt stånd, underhöllos därvid 40 usla Fattighushjon; men 1764 var det til hus och åbyggnad så förfallet, at endast 10 Personer där kunde iurymmas; de öfriga 27 kringspreddes och försågos med husrum och stat i Staden. Efter Höglofl. Kgl. Fattighus Directionens författning, består vid detta Fattighus
nu

nu endast för 12 å 15 Personer stat och underhåll, til des det å nyo kan blifva uphygt och i stånd fatt.

(Slutet e. a. g.)

NYHETER.

STOCKHOLM. Refsa til Goda-Hopps-Udden, m. m. af Hr Prof. A. Sparrman . . . Förste Delen. Fortsättning *). En epidemisk Gall-feber curerade Hr S. hos många Hottentotter med ganska starka kråk-medel, och ibland annat med Tobaks-Decoct. Men deras mage är så känslolös, at de kunna äta Spansk Peppar som bröd. Tobaks-decocten var dem så behaglig, at en Qvinna stälde sig sjuk för at få njuta af denna kostbara dryck. Hr S. såg et be-
dröfligt exempel af Polygamie, hvaruti begge Hustrurna ofta trätte och slogos, och då Mannen ville skitja dem åt, blefvo ense at begge falla honom i lufven. Polygamien är annars nog sålsynt ibland Hottentotterna. Sina döda stoppa de antingen nakna eller med deras påls i någon hola eller gång i jorden, där de merändels blifva en mat för Rofdjur. En ruska plågar dock stoppas i öppningen för en såden hola. Sålsynt är, at Hottentotterne göra sig af med gamla urlevade personer: men ännu i dag händer likväl, at, då Modren dör, di-barnet med henne begrafves lefvande. Hvita Myran (Termis Capensis) är för Hottentotterne en angenäm spis: de äta densamma dels rå; dels kokt, såsom de äfven göra med Gråshoppor. I förbigående omtalas här de skadliga Ost- och Vest-Indiska hvita Myrorna, som där ärligen förstöra varor til otroliga summors värde. De märktes ej vara infödingar i Cap; ty man vet, at Senegal af dem är plågad. Omskärelsen hos dem brukas öfver alt. Männerna ibland Gonaquas betäcka blott yttersta ändan af hvad blygsamheten bordt lära dem at aldeles skyla: för öfrigt äro de dock så blygsamme, at ganska få låto mot betalning beveka sig at aftaga den lilla betäckningen, då Hr S. ville försäkra sig at de voro omskorne. Desse folken voro mycket besvärlige med sit Tobaks-tiggeri. Gonaquas-Hottentotterne äro Få-herdar och äfven på vift sätt Jordbrukare. Deras sådes-sort är Holcus Sorghum, hvaraf de baka bröd och äfven, medelst gåsning, tilreda et slags

*) Se det föreg. i desse Tidn. N:o 39.

flags rusgifvande dryck. I Africa gifvas vida landsträckor, öfverdragna med en tjock salt-skorpa. En af dessa trakter eller Salt-pannor, som de kallas, och hviken hade vid pass en half Svensk mil i omkrets, beskrives. Flockar af *Perlböns* (*Numida Meleagris*) började vila sig. De flögo lågt och rät fram som våra Rapphöns. Köttet var torrt och sämre än vanligt Hönskött. Den närande kraften hos *Gummi Arabicum* var Hottentotternas ganska väl bekant. I Söndags-Rivieret träffades först Vildsvinet *Aper Æthiopicus* Pall., för hvilket man där mera rådes än för Lejonet. Hr S. jagade dock efter detta Svin, fast förgäfves, men roades af at se, huru de äldre Svinen under flykten togo sina grisar i munnen. Här träffades en kvarlesva af den oskyldiga Herdeletnaden. I Kurenoi-Rivieren hörde Hr S. aldradörst *Lejonets* rytande, hvilket Buffon ganska orätt förliknar vid åskan. Men märkvärdig var den fruktan, som hos Oxar och Hästar alltid märktes, då Lejon voro i gränskaper, de måtte ryta eller icke. Man laddade gevären och hade kastspjuten til hands. De säkraste medel emot detta och andra Rofdjur, är at hafva en eldbrasa upgjord. Dock har händer, et Lejonet, ehuru det vanligen icke angriper utan lägger sig i förväg och på lur såsom en katt, sprungit fram och tagit bort någon af dem som suttit omkring elden. Så fort Colonisterna här utbredt sig, hafva Lejonen allt mera försvunnit. Til at skrämma dem gör en smäll med den ofantliga Oxpiskan en god verkan; den gör en starkare dalkring i luften än et pistol-skott. Lejonets mod svarar på långt när icke emot des styrka. På den utförliga afhandlingen om Lejonet, hvilken slutar med beskrifningen om des jögt, följer en om den *Africanska Buffeln* (*Bos Caffer*), som genom den breda basis af sina horn skiljer sig ifrån de andra (se Kgl. Vet. Acad. Handl. 1779), och har et fastigt fastän groft kött. Om detta djur meddelas äfven här et så fullständigt begrep, som man kan önska. Då Hr S. började sparsammare utdela Hamp och Tobak at röka åt sina Hottentotter, nöjde de sig bland annat ofta i samma ändamål med Häst och Noshörnings-träck. Vid en så ofundlesnads-art, är det väl ej underligt, at ohyra tog öfverhand i deras påsar, emot hviken de förhöllo sig på samma sätt, som Cannibalerne emot sina fångar, en lystnad, som Hr S. äfven sett hos den sämre hopen af Chineserne i Canton. *Springbocken*, en art *Gazell* (*Antilope pygargus* Pall.) håller han

UPFOSTRINGS-SÅLSKAPETS TIDNINGAR.

N:o 43. Stockholm, d. 14 Jun. 1784.

STATS-KUNSKAP.

SVERIGE. Beskrifning om Staden Åbo. Slutet *).

Brandvaks Inrättningen här i Staden är reglerad efter en 1771 utgifven Brandordning, hvilken d. 30 Nov. 1772 af Hans Kgl. Maj:et blifvit stadfäst. Förutan det at vid Åbo Dom-Kyrka finnes en stor Brandspruta med 44 alnars Slang åger ock Staden sjelf 2 stora Brandsprutor af 32 och 39 alnars Slang, samt en liten som framföres på et hjul och därjämte al annars nödig Brandredskap. Cancellie Brand-sprutan vårdas på Åbo Slott, och nyttjas måst vid Regale Bränneriet under vådliga tillfällen. Kgl. Academiens Brand-spruta handhafves och nyttjas jämte Brandsegel och annan redskap af Academie Betjeningen, under Academie Rectors tillsyn och styrfel vid eldsvådor. Til Stadens Brand Cassa taxeras årl. Borgerskapet och andra lom bo i Staden til en årlig afgift; men som en del Stater, hvilka här vistas och bo, undandragit sig densamma, och hvaruti Staden ännu ingen Rättelse vunnit, befans den år 1782 måst i 700 R:drs Skuld til Stads-Cassan. Academie Staten har egen Brand Cassa för des Brandredskap, hvartil hvar Husägare, lom hörer under des Jurisdiction, årl. erlägger en viss afgift, samt åger den någon behållning.

Stadens Vakt består af 1 Vakt-Lieutenant, Fält-Våbel och Corporal, samt 35 Man i uniform med öfver- och undergevår, hvarmed lå til Lön som annat de af Stads-Cassan förfes. Academie Vakten utgör 1 Vaktmästare med 12 Man. Förutan det desse inöfvys at rätt omgås med Brandredskapen, patroullera de ock hvarje natt kring Gatorne, för at bibehålla ordning, ro och lugn i Staden. *De förnämsta*

*) Se det föreg. i desse Tidn. N:o 42.

sta Policens Nybyggnader som förestå denna Stad, åro
 1) friskt Vattens fördelning ifrån Kuppis Vattudraget omkring
 i Staden, hvartil fordras något kostsamma Canalers och
 Vatten-Reservoirers Inrättning. 2) En annan Mudderpråms
 anläggning, at fördjupa Segelleden ifrån Slottsfiärden ige-
 nom Åbo Å til Stadens Packhus. 3) At Gatorne efter-
 hand något förlankas, på det Gårdstomterne i denne
 Stad, för de hårtills mycket fylde och uphöjde Gatorna,
 må befrias ifrån deras lanka, sumpiga och ofunda låge.

Bevis på äldre ridens Luce i denna Stad, och hvilken
 Magistraten igenom författning, af d. 4 Oct. 1648 fökt
 förekomma. Til inskränkning och hämmande af onyttig
 yppighet vid Bröllops gästbud, förmåles i förenämde
 förordnande, at när Borgmästare ville Bröllop göra, borde
 honom ej vara tillåtet, at bjuda flere Gåster än 80 par, bå-
 de Man och Qvinnor, Ambetsmännen dock undantagne;
 bruka 9 Rätter i en anrättning, och skänka hvad slags Dryc-
 ker som behagades. En Rådman skulle vara lofligt, at
 bjuda 45 par, bruka 9 slags Rätter, och skänka framman-
 de slags Drycker. Borgare af Första Classen skulle få hafva
 40 par Gåster, 9 Rätter, samt bruka Öl, Franskt och
 Spanskt Vin. Ringare Borgare och Handverkare medgafs
 bjuda 30 par, hafva 7 Rätter samt skänka Franskt Vin och
 Finskt Öl. Oförmögne Ambetsmän och öfriga Iobbyggare
 tillåts endast bjuda 20 par, nyttja 5 Rätter och ej bruka
 andra drycker än Finskt Öl.

Stadens enskilda Cassa. Upbörden til denna Cassa sker
 under 19 färskilta Rubriquer, samt besteg den sig år 1781
 til

Utgifterna samma år, voro	2370 R:dr 45 ls 1 r:ft.
Hvar Sextondel var taxerad til	2586 — 37—7 —
Af des Contante Fordringar inne- stå hos Private	— 32—
Brandvåkts-Cassans Skuld	181 — 5—4 —
Frihets-Cassans Dito	664 — 20— —
Mudderpråms Cassans	165 — 35—4 —
	266 — 1—7 —

Igenom årlig Afgift af hvart Hushåld i Staden til
 Brand-Cassan, kan den väl efterhand blifva betald; men
 för

för Mudderpräms Cassan lærer det ej blifva möjligt, i fall icke, efter gjord anmälan i Kgl. Commerce-Collegio, Stadens Grund-Penningar fördubblas.

Kronans Inkomst af Åbo Stad. År 1748 steg hela Krono-Upbörden ej högre, än til 1872 R:dr 46 fs 3 r:ft; men år 1781 med Academie Statens Krono-Utskylder til

5037 R:dr — fs — r:ft.

Inkomsten af Stora Sjö-Tulln år 1781

var af Arrenderade Fonder - - 21547 — 24 — 7 —

Oförpaktade Dito - - - 1832 — 10 — 6 —

Observations Medel - - - 97 — 33 — —

Confiscationerne efter Medelvärdet ef-

ter Prisen ut-och inrikes en grofs - 11193 — 38 — 3 —

År 1770 besteg sig Inkomsten af Landt-

Tullen blott til 5247 R:dr 16 fs;

men 1781 til - - - 9555 — 38 — —

Chartæ Sigillatæ Afgiften, som år 1748

endast utgjorde 318 R:dr 11 fs 6

r:ft, upgick 1781 til - - - 1202 — 41 — —

I fölgd hvaraf, när alt detta sammalls, så var Kronans Upbörd och Inkomst, för År 1781, af Åbo Stad: 50,466 R:dr 41 fs 4 r:ft. specie.

NYHETER.

STOCKHOLM. *Resa til Goda-Hopps-Udden*, m. m. af Hr Prof. A. Sparrman. Slut på Recensionen af denna Resas Förste Del *). Här (i Akter Brunties-hoogte, den Nordligaste Holländske Colonien) funnos många märkvärdiga Djur, som ock til en del omständligen beskrifvas, neml. Viverra cristata eller *Grå Jackalsen*, som år nära beslägtad med den Europeiska Räfven til ställning, seder och lynne, men til färgen brandgul med grått hufvud, hals, rygg och svans; Viverra Ratel, *Ratelen*, förut beskrifven och ritad af Hr Pr. uti Kgl. Vetensk. Acad. Handl. 1777, sid. 147; och i underjordiska gångar ännu flera, såsom *Yerbua Capensis*, *Mus Capensis*, *Talpa Asiatica*, o. s. v. *Biförrådare-Göken* eller *Bi-Göken*, *Cuculus indicator*, har en besynnerlig egenkap, hvarföre den förtjenat at blifva närmare känd. Han liknar vår almänna Gråsparf, år dock något större och ljufare, med en liten gul fläck på hvardera skuldran,

*) Se det föreg. i desse Tidn. N:o 42.

dran, samt hvitblandad på fjert-pennorna. Han har et skorrande låte, hvarmed han väcker Ratelens, Hottentottens eller Colonistens upmärksamhet. När man då nalkas honom, flyger han undan åt det väderstrek, där nästa Bisvärm har sitt tillhåll. På detta sättet vägleder han Bi-Jägaren skede från skede, till des han hunnit fram till Bi-nästet. Då tvåfvar han däröfver, och fätter sig slutl. i granikapet, at vänta på hvad som kan utträttas och falla på des andel. Vidare beskrifvas *Haartebeesten* (*Capra Dorca Linn.*), *Capiske Älgen*, *Gazellen Koedoe*, *Gemse-Bocken* (*Antil. Oryx, Pall.*), *Blauwe-Bocken* (*Antil. Leucophea Pall.*), *Bunte Bocken* (*Antil. scripta Pall.*), med flera Gazeller. Hr S. sköt en Babian, som förmodl. var *Simia cynocephalus Linn.* Desse Djur-arter, hvarat en stor mängd finnes i Africa, har han för öfrigt blott på afstånd betraktat. Menniskor kunna ganska väl bestå vid en blott vegeabilisk föda: hvilket här utförligen ådagalägges emot Hr *Buffon*, hvars skål, tagne af magens och tarmarnes bygnad, förut vederlägges. Historien om *Giraff* eller *Cameloparden* fulkomnas, och vår berömda *Hasselqvist* försvaras uti flera omständigheter emot nyssn. Hr *Buffon*, hvarvid åtskilliga ögonskenliga prof af den senares misstag och fördomar uti Djurens Historia framställas. Hr S. hade tillfälle at undersöka en icke långt ifrån sig skuten Tiger, af det slaget, som Hr *Buffon* kallar Panther eller Leopard. Et oförmodat möte af en hop beväpnade Caf-frar hade kunnat blifva ganska åfventyrligt, om han ej med klokhet gjort deras elaka affigter till intet, och förstått vinna Anförarne med Tobak. Flera dagar tillbragtes här med *Hippopotamus*-jagt; ändtligen lyckades honom at upsnappa en Kalf, som hade slitit sig ifrån modren efter et skott som bortskrämd henne. Han skrek som et Svin, då det slagtes, allenast mera högt och genomträngande: hvarom kunna jämföras Kgl. Vet. Acad. Handl. 1778, där Hr S. förut beskrifvit detta Djur. Skinnen upstoppadt förvaras uti Academiens Naturalie-Cabinet. Köttet af *Hippopotamus* ätes såsom en läckerhet; äfven den rökta tungan, hvarpå sättes mycket värde i Cap. Hr S. hemförde en sådan af mer än 2 fots längd för den Kgl. Tafeln. Om detta djur, som äfven till sin invärtes bygnad här beskrifves; läser man åtskilligt förut obekant. I Januarii Månad vid middags-tiden var det 104 Fahrenh. gr. (40 gr. Sv. Therm.) varmt. *Rhinoceros* har ingen Gall-blåsa. Han sofver ganska tungt,